

Стаття надійшла до редакції 15.09.2019

Перевірено на плагіат 30.09.2019 р.

унікальність – 98.07 %

<https://doi.org/10.17721/StudLing2019.15.53-65>

УДК 81'373

ТЕМАТИКО-ІДЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ОПИСУ ТА АНАЛІЗУ ЕПОНІМІЇ

Сергій Семенович Єрмоленко (м. Київ, Україна)

signum70.1@gmail.com

д. філол. н., професор, провідний науковий співробітник

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України

Марія Петрівна Остапенко (м. Київ, Україна)

mari_ost@ukr.net

аспірантка

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України

У статті висвітлено тематико-ідеографічний аспект явища епонімічного словотвору та, відповідно, епонімічного дериваційного зв'язку. Явище епонімії характеризується тричленною структурою, яка включає твірну одиницю, похідну епонімічну лексему (або фразу) і екстра- та інтралінгвістичний мотиваційний зв'язок між твірною та похідною одиницями. Твірними одиницями для епонімів є власні назви (оніми або пропріативи). За тематико-ідеографічною ознакою оніми класифікуються на різні групи, такі, як реаліоніми та міфроніми відповідно до критерію відношення лексеми з реальним світом: реаліоніми позначають реальні об'єкти дійсності, а міфроніми – вигадані та неіснуючі. Серед реаліонімів виокремлюють антропоніми, ергоніми, етніоніми, зооніми, космоніми, топоніми, хрононіми та хремотоніми (сюди ж належать ідеооніми), серед міфронімів – антропоніми, ергоніми, етніоніми, зооніми, теоніми (а також демононіми), топоніми та хремотоніми. Тематичні групи власних назв по-різному виявляють активність у плані епонімічної деривації. Ілюструючи це, автори наводять етимологію та визначення, а також до кожної групи надають матеріал з української, англійської та французької мов, що включає етимологічну і семантичну характеристику. Згадано про особливості виокремлення хрононімів та етніонімів як пропріативів. Найбільш

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© *Єрмоленко С. С., Остапенко М. П.*

[Єрмоленко С. С., Остапенко М. П.], antonyuk.solomiya@gmail.com, mari_ost@ukr.net

Тематико-ідеографічний аспект опису та аналізу епонімії [Тематико-ідеографический аспект описания и анализа эпонимии] (Українською / На укр. яз)

продуктивними у плані епонімічної деривації онімами у аналізованих мовах є антропоніми та топоніми, найменш продуктивними – хрононіми та хрематоініми. Для фітонімів похідних епонімів не зафіксовано. Важливим аспектом дослідження епонімів з тематико-ідеографічної та інших точок зору є критика джерел, що продемонстровано на прикладі деяких статей Етимологічного словника української мови. Матеріали цього дослідження становлять теоретико-лінгвістичний інтерес для студій у царині вивчення семантичного й семіотичного потенціалу вторинного використання власних назв у цілому та їх окремих тематико-ідеографічних розрядів зокрібно.

Ключові слова: епонім, епонімія, онім, ідеографічний аспект.

THEMATIC-IDEOGRAPHIC ASPECT OF DESCRIPTION AND ANALYSIS OF EPONYMY

Serhiy S. Yermolenko (Kyiv, Ukraine)

signum70.1@gmail.com

DSc., Professor, Leading Researcher

Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

Maria P. Ostapenko (Kyiv, Ukraine)

mari_ost@ukr.net

postgraduate student

Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine

The paper focuses on the thematic-ideographic aspect of eponymic derivation and, correspondingly, eponymic derivation relationship. Eponymy is a three-member structure which consists of an underlying proper name, a derived eponymic lexeme (or phraseme), and the language-internal as well as extralinguistic relationship between the underlying and derived entities. Eponyms are derived from proper names (or *onoma propria*). From the viewpoint of thematic-ideographic classification, eponyms are categorized into various groups, such as realonyms and mythonyms, in accordance with what is their real world status: realonyms denote real objects, whereas mythonym non-existent or fictitious ones. In the group of realonyms, such thematic-ideographic subclasses are distinguished as anthroponyms, ergonyms, ethnonyms, zoonyms, cosmonyms, toponyms, chrononyms and chrematonyms (including ideonyms), and in mythonym group, mythological anthroponyms, ergonyms, ethnonyms, zoonyms and theonyms (including daemonyms), toponyms and chrematonyms.

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Yermolenko S. S., Ostapenko M. P.

[Yermolenko S. S., Ostapenko M. P.], antonyuk.solomiya@gmail.com, mari_ost@ukr.net,

Thematic-ideographic Aspect of Description and Analysis of Eponymy [Tematy'ko-ideografichny'j aspekt opy'su ta analizu eponimiyi] (in Ukrainian)

Various thematic-ideographic groups of proper names differ in the degree of their activity with respect to eponym formation. Illustrating this, the authors draw on relevant etymological and semantic data: each group of Ukrainian, English and French examples is provided with etymological and semantic information. They also consider the problem of the special status of chrononyms and ethnonyms as proper names. Their study shows that in the abovementioned languages, the most productive with respect to eponymic derivation are anthroponyms and toponyms, and the most unproductive, chrononyms and chrematonyms. No eponyms are found to derived from onomastic fitonyms. An important part of eponym study, thematic-ideographic and other, is so called source critique, something which is demonstrated by the analysis of some entries of Etymologic dictionary of the Ukrainian language (ESUM). The present paper and the materials it contains are of interest for general linguistic theory research in the field of the overall semantic and semiotic potential of the secondary use of proper names as a whole and their individual thematic-ideographic subclasses in particular.

Key words: *eponym, епоніму, proper name, ideographic aspect.*

ТЕМАТИКО-ИДЕОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ОПИСАНИЯ И АНАЛИЗА ЭПОНИМИИ

Сергей Семенович Ермоленко (г. Киев, Украина)

signum70.1@gmail.com

д. филол. наук, профессор, ведущий научный сотрудник

Институт языкознания им. А. А. Потебни Национальной академии наук Украины

Мария Петровна Остапенко (г. Киев, Украина)

mari_ost@ukr.net

аспирантка

Институт языкознания им. А. А. Потебни Национальной академии наук Украины

В статье освещен тематико-идеографический аспект эпонимического словообразования и, соответственно, эпонимической деривационной связи. Эпонимия характеризуется трехчленной структурой, которая включает образующую единицу, производную эпонимическую лексему (или фразему) и экстра- и интралингвистическую мотивационную связь между образующей и производной единицами. Образующими единицами для эпонимов есть собственные названия (онимы или проприативы). По тематико-идеографическому признаку онимы классифицируются на различные группы, такие, как реалионимы и мифонимы в соответствии с критерием отношения

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Ермоленко С. С., Остапенко М. П.

[Ермоленко С. С., Остапенко М. П.], antonyuk.solomiya@gmail.com, mari_ost@ukr.net

Тематико-идеографічний аспект опису та аналізу епонімії [Тематико-идеографический аспект описания и анализа эпонимии] (Українською / На укр. яз)

лексемы с реальным миром: реалионимы обозначают реальные объекты действительности, а мифонимы – вымышленные и несуществующие. Среди реалионимов выделяют антропонимы, эргонимы, этнонимы, зоонимы, космонимы, топонимы, хрононимы и хрематонимы (сюда же относятся идеонимы), среди мифонимов – антропонимы, эргонимы, этнонимы, зоонимы, теонимы (в том числе и демононимы), топонимы и хрематонимы. Различные тематические группы имен проявляют разную активность в плане эпонимической деривации. Иллюстрируя это, авторы приводят этимологию и определения, а также к каждой группе предоставляют материал с украинского, английского и французского языков, включая этимологическую и семантическую характеристику. Упомянуто об особенностях выделения хрононимов и этнонимов как проприативов. Наиболее продуктивными в плане эпонимической деривации онимов в рассматриваемых языках является антропонимы и топонимы, наименее продуктивными – хрононимы и хрематонимы. Для фитонимов производных эпонимов не зафиксировано. Важным аспектом исследования эпонимов с тематико-идеографических и других точек зрения является критика источников, что продемонстрировано на примере некоторых статей Этимологического словаря украинского языка. Материалы этого исследования составляют теоретико-лингвистический интерес для исследований в области изучения семантического и семиотического потенциала вторичного использования имен в целом и их отдельных тематико-идеографических разрядов в отдельности.

Ключевые слова: эпоним, эпонимия, оним, идеографический аспект.

Постановка проблеми. Поняття епоніма та епонімії та самі ці слова мають давню історію, що сягає часів античності. Як об'єкт лінгвістичних студій явище епонімії теж, *mutatis mutandis*, давно перебуває в полі зору дослідників ономастики й семантики. Однак зараз епонімічна проблематика набуває особливої **актуальності** і викликає не лише теоретико-лінгвістичний й узагалі суто науковий інтерес, адже творення і функціонування епонімів у сучасному суспільстві виявляє зв'язок з такими його істотними і водночас позанауковими сферами, як економіка та підприємництво і пов'язане з цими сферами законодавство, так само важливою є роль епонімії у формуванні лінгвістичного ландшафту сучасного міста та у виконанні складниками цього ландшафту притаманних їм функцій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поза межами України епоніми та процеси їх творення досліджували, серед інших, Ж. Лебук, М. Мансер, Г. Стерн, М. Фрімен, В. Швайкарт, М. Г. Блау, В. Н. Губін, Н. В. Новинська, А. В. Суперанська, Н. В. Подольська, А. М. Поповський,

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© *Yermolenko S. S., Ostapenko M. P.*

[*Yermolenko S. S., Ostapenko M. P.*], *antonyuk.solomiya@gmail.com, mari_ost@ukr.net,*

Thematic-ideographic Aspect of Description and Analysis of Eponymy [Tematy'ko-ideografichny'j aspekt opy'su ta analizu eponimiyi] (in Ukrainian)

І. Р. Процик, Г. М. Топоров, В. Д. Рязанцев та ін. На теренах України епоніми входили в коло наукових зацікавлень таких дослідників, як М. М. Дзюба, С. С. Єрмоленко, О. П. Ковальчук, В. І. Лисенко, Г. П. Лукаш, Р. Б. Микульчик, А. П. Непокупний, Є. С. Отін, В. О. Пономаренко та ін. Окремі лексико-семантичні розряди епонімів-термінів досліджували І. Є. Томка, І. В. Каминіна, В. І. Лисенко, (медицина, біологія), Л. М. Конопляник, Р. Б. Микульчик (фізика), М. Дубяк, О. Романчук (спорт) тощо. Проте є підстави вважати, що теоретико-методологічний апарат опису й аналізу епонімії потребує подальшого удосконалення. Ми у цій розвідці висвітлюємо один із ключових аспектів моделі дослідження епонімії, який стосується тематико-ідеографічної класифікації твірних щодо епонімів пропріативів.

Об’єкт дослідження – епоніми як члени епонімічного відношення – характеризується тричленною структурою, яка включає: 1) твірну лексему (онім); 2) похідну лексему чи сталу словосполучку (епонім); 3) зв’язок між першим і другим компонентом епонімічного відношення, який можна найзагальнішим чином окреслити як екстра- і інтралінгвістичну мотивацію зазначеного відношення.

Предметом розвідки є ідеографічний аспект вивчення онімів, котрі виступають як твірні щодо похідних епонімів (іншими можливими тут аспектами є автохтонне чи іншомовне походження твірного оніма, у тому числі його не-/належність до лексичних інтернаціоналізмів, характеристика його дериваційної будови тощо. **Завданням** дослідження є окреслити можливі підходи і також зазначити проблеми, які можуть виникати.

Викладення основного матеріалу. Оніми (від д.-гр. ὄνομα ‘ім’я, назва’) або пропріативи (лат. *nomen proprium*), тобто назви, які співвідносяться з індивідуальними об’єктами і виділяють їх із низки подібних, були об’єктом дослідження М. Торчинського, Н. Подольської, О. Суперанської, О. Білецького, В. Німчука та інших дослідників [Торчинський 2008, 13]. Деякі з цих учених запропонували свої класифікації пропріальної лексики з точки зору належності окремих її одиниць до певних тематичних (ідеографічних) класів. Так, відповідно до критерію відношення пропріатива з реальним світом Н. Подольська виділяє реалоніми та міфоніми: перші позначають реальні об’єкти дійсності, а другі – вигадані та неіснуючі [Подольская 1978, 13].

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© *Єрмоленко С. С., Остапенко М. П.*

[*Єрмоленко С. С., Остапенко М. П.*, antonyuk.solomiya@gmail.com, mari_ost@ukr.net
Тематико-ідеографічний аспект опису та аналізу епонімії [Тематико-идеографический аспект описания и анализа эпонимии] (Українською / На укр. яз)

Епонімами, похідними від перших, є укр. *галифе* – ‘штани особливого фасону’ (за іменем французького генерала *Gallifet* [CIC, 164]), англ. *spr*– метод фізіотерапії (від бельгійського однойменного містечка, відомого своїми лікувальними джерелами [EDME]), англ. *jersey* та відповідні запозичення в інших мовах – особлива шерсть, номен якої утворений від назви острова Джерсі, де її виробляють з кінця XVI ст. [DÉLF, 419]; прикладом других можуть бути укр. *венерологія* – назва галузі медицини, утворена від імені богині кохання Венери (лат. *Venus, Veneris*) [CIC, 149], англ. *panic* ‘паніка’– від імені бога *Пана* (д.-гр. *Πάν*) [EDME], фр. *dulcinée* ‘жінка, що надихає’ від імені Дульсінеї – героїні роману Мігеля де Сервантеса «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» [DÉLF, 259].

Поміж реаліонімами та міфонімами розташовуються оніми, що позначають легендарних та біблійних персонажів. Прикладами епонімів, похідних від таких власних назв, можуть бути англ. *pelorus* – позначення навігаційного приладу, що нагадує компас, названого на честь керманіча Пелоруса, вбитого Ганнібалом [EDME; MW], *samphire* – ‘м’ясиста рослина морського узбережжя Європи’, утворене шляхом стягнення словосполучення (*herbe de*) *Saint Pierre*. Рослину гіпотетично було названо так, оскільки апостол Петро був покровителем моряків [EDME; MW]. Такі денотати неможливо однозначно віднести або до реаліонімів, або до міфонімів, тому вони виділяються в окрему групу.

Серед реаліонімів можна виокремити антропоніми (сюди ж відносимо і псевдоніми), ергоніми, етніоніми, зооніми, космоніми, топоніми, хрононіми та хрематоніми. Найбільш продуктивними пропріативами у проаналізованих нами мовах (англійська, французька, українська; див. список джерел) є антропоніми та топоніми [Подольская 1978, 13]. Антропоніми (д.-гр. ἄνθρωπος ‘людина’ + д.-гр. ὄνομα ‘ім’я, назва’) – це будь-які власні назви, які можуть позначати людину (або групу людей); зокрема це такі одиниці, як особове ім’я, ім’я по батькові, криптонім, кличка, прізвище, прізвисько, псевдонім, андронім, гінеконім, патронім [Подольская 1978, 31]. Серед антропонімів, які є джерелами епонімів, чисельною групою є імена відомих дослідників, на честь яких названі об’єкти дійсності, закони й формули, фізичні величини тощо (напр., фр. *ampère*– це одиниця виміру сили електричного струму, названа на честь французького фізика Андре-Марі Ампера (*André-Marie Ampère*) [CIC, 52;

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© *Yermolenko S. S., Ostapenko M. P.*

[*Yermolenko S. S., Ostapenko M. P.*], *antonyuk.solomiya@gmail.com, mari_ost@ukr.net*,

Thematic-ideographic Aspect of Description and Analysis of Eponymy [Темат'ко-ідеографічний аспект оп'єсу та аналізу епонімиї] (in Ukrainian)

EDME; DÉLF 32]) або ж тих, хто створили щось нове (англ. *sandwich* – названий на честь графа Сандвічського, який винайшов цей вид бутербродів [EDME]; фр. *diesel* – названий на честь німецького інженера та винахідника Рудольфа Дізеля [DÉLF, 246]), також послідовників вчення (укр. *Епікуреїці* – від імені давньогрецького філософа Епікура (д.-гр. *Επίκουρος*) [Подольская, 313]) та інші.

До топонімів (д.-гр. *τόπος* – ‘1. місце; 2. місцевість, область, країна’) відносяться власні назви географічних об’єктів Землі. Топоніми, що виступають як твірні щодо похідних від них епонімів, здебільшого позначають: назви родовищ, де було знайдено мінерал (англ. *samsonite* – мінерал, який було знайдено у копальні Самсон (англ. *Samson Mine*) [EDME]); місцевість, для якої щось характерне (укр. *панاما* – хоча такий капелюх виробляли в Еквадорі, саме через Панаму його експортували до північних країн [ЕСУМ, т. 4, 274]); пов’язане з місцевістю (англ. *hamburger* – ‘з Гамбурга’ – від назви німецького міста Гамбург; однією із гіпотетичних причин такої назви є те, що з порту Гамбурга німецькі емігранти плили до Сполучених Штатів Америки, де вперше і було виготовлено такий бутерброд [EDME]).

Космоніми (д.-гр. *κόσμος* ‘всесвіт’) – це позначення космічних об’єктів. На честь нещодавно відкритих планет називають хімічні елементи, відкриті у той же період: так, хімічний елемент *Uranium* ‘уран’ (92)[SP] хімік Мартін Генріх Клапрот назвав на честь планети Уран, яку на декілька років раніше відкрив Вільям Гершель. Так само *Neptunium* ‘нептуній’ (93)[SP] та *Plutonium* ‘плутоній’ (94) [SP] назвали відповідно на честь планети Нептун та карликової планети Плутон. Продуктивними у плані творення епонімів є також назви астероїдів. Хімічний елемент *Palladium* ‘палладій’ (46)[SP] був названий на честь астероїда Паллада, що був відкритий незадовго до нього.

Ергоніми (д.-гр. *ἔργον* ‘робота, дія’) позначають власні назви ділових об’єднань людей, союзів, організацій, закладів, корпорацій, гуртків, спільнот [Подольская 1978, 166]. Часто назву корпорації переносять на її продукти, а далі – і взагалі на подібні вироби: англ. *Kodak* [Etym] – фотоапарат (від однойменної торговельної марки; синонім до англ. *camera*, також використовується як дієслово), англ. *lemon* [EDME] – заспокійливе, яке вироблялось однойменною корпорацією, укр. *ксерокс* позначає будь-який

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Єрмоленко С. С., Остапенко М. П.

[Єрмоленко С. С., Остапенко М. П.], antonyuk.solomiya@gmail.com, mari_ost@ukr.net
Тематико-ідеографічний аспект опису та аналізу епонімів [Тематико-идеографический аспект описания и анализа эпонимии] (Українською / На укр. яз)

копіювальний пристрій, а не лише конкретної марки (англ. *Xerox*).

Хремотоніми (д.-гр. χρῆμα ‘річ’) позначають предмети матеріальної культури, як одиничні, так і масові, серійні. До похідних від них епонімів належить, напр., англ. *spinnaker* – цей особливий вид вітрил вперше був використаний на яхті *Sphinx* [EDME]. До хремотонімів як джерел творення епонімів належать також ідеоніми – назви предметів духовної культури. Наприклад, слово *Апокаліпсис* (назва останньої книги Нового Заповіту, де описано кінець світу) у переносному значенні використовується у значенні ‘кінець всього, руйнування’ [СІС, 74] [Подольская 1978, 198].

Зооніми (д.-гр. ζῷον ‘жива істота’) позначають власні назви (клички) тварин, зокрема домашніх, утримуваних у зоологічному парку, цирку, в охороні, піддослідних або диких [Подольская 1978, 59; Торчинський 2008, 130]. Відзоонімним епонімом еприкетник англ. *junbo* – ‘велетенський’ – утворений від клички слона [EDME].

Етноніми (д.-гр. ἔθνος ‘народ’) як пропріативи виділяються не у всіх мовах (і не всіма фахівцями). Так, в українській, російській та деяких інших мовах етноніми не належать до власних назв і пишуться з малої літери. На противагу цьому в латинській та англійській мовах номени для позначення етносу (племені, народу, етнічної групи, національності і т.д.) мають ініціальну велику літеру, і через це ми відносимо цю групу слів відповідних мов до онімів. Похідні ж від них епонімічні лексеми – це такі, як англ. *Eskimo* [EDME] (назва морозива пов’язана з народністю ескімосів), фр. *cannibal* [DÉLF, 136] (саме так Колумб почув назву племені людодів), англ. *cravat* [EDME] (цей елемент одягу носили хорвати – *Croats*) і подібні.

Найменш продуктивними у плані творення епонімів є хрононіми (д.-гр. χρόνος ‘час’) – власні назви, що позначають часові проміжки (одиничні та повторювані). Так англ. *calendar* утворено від лат. *Kalendae* – іменування початкових днів кожного місяця у Давньому Римі [EDME]. У різних мовах одні і ті ж типи хрононімів можуть бути як власними назвами, так і загальними. Зокрема в англійській мові назви днів тижня є пропріативами, тож епонімом є іменник англ. *sundae* [EDME] – назва десерту, що спершу продавався лише у неділю, і гіпотетично походить від англійської назви цього дня тижня. Натомість *недільники* та *суботники* у слов’янських мовах епонімами не є.

Міфоніми (д.-гр. μῦθος ‘рiч, слово; оповiдь’) подiляються на антропонiми, ергонiми, етнонiми, зоонiми, теонiми, топонiми та хрематонiми [Подольская 1978, 13]. Теонiми (д.-гр. θεός ‘бог’) – власнi назви божеств у будь-якому пантеонi [Подольская 1978, 124]; до них зараховуємо i демононiми (вiд д.-гр. δαίμων ‘божество, дух’) – iмена земних духiв: домовикiв, нечистої сили тощо [Торчинський 2008, 155]. Вiдповiдним епонiмом є назва хiмiчного елемента *Cobaltum* ‘кобальт’ [SP], що пов’язана з iменем духiв-кобольдiв, пор. також *нереїдовi* [СІС, 580] (назва сiмейства червiв; вiд д.-гр. Νηρηίδες ‘Нереїди, нiмфи водної стихiї’).

Теонiми та антропонiми є найбільш плiдним джерелом твiрних одиниць. Iмена богiв ще з давнiх часiв використовували для позначення тих об’єктiв дiйсностi, з якими давнi народи ототожнювали цi вищi сили. Зокрема, явище, позначуване словом укр. *панiка* (англ. *panic*, фр. *panique* [ЕСУМ, т. 4, 276; EDME; DÉLF, 528]), давнi греки пов’язували з богом *Паном*, оскiлькицей бог своiм криком мiг налякати стадо овець. Вiд iменi супутниць Аполлона – Муз – було утворено слово *мозаїка*, оскiльки середньовiчнi мозаїки часто були присвяченi музам [ЕСУМ, т. 3, 497; Etym].

Міфоніми-антропоніми позначають героїв міфів та літературних персонажів. Від таких слів утворюються найменування, які виокремлюють характерну рису того чи iншого героя. *Гераклом* [СІС, 186] називають сильну людину (давньогрецький герой *Ηρακλής* славився своєю силою). *Донжуаном* [СІС, 274] та *ловеласом* [СІС, 497] називають того, хто любить залищатися, нехтуючи моральними нормами, оскiльки літературнi персонажi Дон Жуан (iсп. *Don Juan*) та Ловелас (англ. *Lovelace*) були уособленням таких моральних якостей.

Міфоніми-ергоніми та міфоніми-етноніми дають найменше похідних слів. Так, за назвою вигаданого Джорджем Фітчем коледжу *Siwash* [EDME; Etym] були iменованi всi подiбнi навчальнi заклади у реальному свiтi, а назва роду велетнiв з грецької мiфологiї використовується i зараз для позначення аномального росту, пор. англ. *giant* [EDME].

Міфоніми-хрематоніми також не є продуктивними у плані творення похідних епонімів (як у випадку, коли вiд назви корабля «*Арго*» всi люди, якi на ньому плили, отримали додаткове iменування «*аргонавти*» [СІС, 78]).

Міфоніми-зооніми є в цьому плані продуктивнішими, ніж реаліоніми-

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Єрмоленко С. С., Остапенко М. П.

[Єрмоленко С. С., Остапенко М. П.], antonyuk.solomiya@gmail.com, mari_ost@ukr.net

Тематико-ідеографічний аспект опису та аналізу епонімії [Тематико-идеографический аспект описания и анализа эпонимии] (Українською / На укр. яз)

зооніми. Такі назви вигаданих істот, як *сфінкс* [СІС, 803] і *пітон* [СІС, 652] стали джерелом творення похідних лексем. Д.-гр. лексему Σφίγξ у міфології використовували на позначення чудовиська, яке тероризувало місто Фіви. Зараз так називають деякі види кішок (англ. *Sphynx*), метеликів (лат. *Sphinginae*), риб (лат. *Aidablennius sphynx*) і подібне. Піфоном або Пітоном (д.-гр. Πύθων) у давньогрецькій міфології іменували змія, якого вбив Аполлон. Зараз ця назва використовується у зоології для позначення родини неотруйних змій (лат. *Pythonidae*) або для представників виду (лат. *Python*).

Деякі дослідники виділяють фітоніми як твірні щодо епонімів одиниці [Ковальчук 2019, 38]. Слід підкреслити, що рослинам власні назви в цілому не є властивими. Відповідно, наприклад, у Польщі є дуби *Bartek* та *Bażyński*, які є конкретними деревами з давньою історією. Проте похідних від таких лексем епонімів зафіксовано не було.

До сказаного слід додати одне застереження, а саме, що тематико-ідеографічна характеристика твірної щодо епоніма пропріальної лексеми має передбачати і критику джерел, де висвітлюється походження або цього оніма, або твірного епоніма, або ж обох. Приміром, цінні матеріали для вивчення епонімії містить Етимологічний словник української мови, який вважається одним із кращих і наймасштабніших серед етимологічних словників слов'янських мов і взагалі є авторитетним і надійним джерелом. Однак і його використання має бути належною мірою критичним. Так, стосовно укр. *кеди* ЕСУМ, наводячи слов'янські паралелі (рос. *кеды, кеты*, бр. *кеды*, ч. сл. *kecky*, болг. *кепково* 'тс.' і не згадуючи про англ. *keds* 'тс.'), трактує це слово як неясне, але подає разом із тим версію болгарського словника іноземних слів (Милев А., Братков Й., Николов Б. Речник на чуждите думи в българския език. – София, 1970), яка виводить їх від незафіксованого антропоніма англ. *Cads*. Але, по-перше, англійський відповідник, тобто *keds*, пишеться і вимовляється істотно інакше, аніж *Cads*, а по-друге, інші джерела, у тому числі і Оксфордський словник англійської мови, подають вірогіднішу версію виникнення цієї комерційної чи брендової (отже, захищеної правом ексклюзивної власності) назви, яка тут фігурує водночас у ролі мовної ілюстрації з відповідної словникової статті. Отож, за свідченням одного з працівників U.S. Rubber Company, яка, розпочинаючи випуск цього взуття у 1916 р., шукала для нього назву, ця остання виникла так: «[sc. U.S. Rubber Co.]

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© *Yermolenko S. S., Ostapenko M. P.*

[*Yermolenko S. S., Ostapenko M. P.*], *antonyuk.solomiya@gmail.com, mari_ost@ukr.net*,

Thematic-ideographic Aspect of Description and Analysis of Eponymy [Tematy'ko-ideografichny'j aspekt opy'su ta analizu eponimiyi] (in Ukrainian)

wanted to call it Peds [пор. лат. *pes, pedis*. – С.С.,М.О.], but it came too close to other brand names. So we batted it around for awhile and decided on the hardest-sounding letter in the alphabet, K, and called it Keds, that was in 1916» [OED]. З огляду на це свідчення зарахування англ. *Keds*, до одиниць деонімного походження є неправомірним. Натомість лексеми на кшталт укр. *кеди* справді є епонімом, утвореним шляхом узагальнення первісного змісту англійської комерційної назви.

Іншим прикладом може служити те, як було потрактовано в ЕСУМі слово укр. *махаон*. Укладачі зазначили, що це слово співвідноситься з іменем грецького вченого (лікаря) *Μαχάων*, а єдиним поданим у статті покликанням є посилання на Великий академічний словник російської мови (Словарь современного русского литературного языка в 17 т.), т. 6, с. 619 [ЕСУМ, т. 3, 418], де про походження цього слова говориться трохи інакше, а написання імені теж є дещо відмінним: «За іменем знаменитого грецького лікаря *Μαχάων*» (колонка 719). Крім того, наскільки можна судити, постать Махаона, сина Асклепія, є міфологічною чи легендарною постаттю, яка згадується у Гомера (Іліада, 2, 729-732). Діоген Лаертій у «Життєписах видатних філософів» пише про нього ще як про прадіда Арістотеля (див. також М. А. Salmon, P. Marren & B. Harley. *The Swallow tail – Papiliomachaon Linnaeus // The Aurelian legacy: British butterflies and their collectors*. University of California Press, 2000. – P. 252-254).

Про необхідність того, що називають критикою джерел, нагадує і стаття *павловнія* «декоративне дерево з великими листками, ... запозичення з російської мови; рос. *павловния* 'тс.', пов'язане з власним іменем *Павел*; рослину було названо на честь принцеси Анни, дочки Павла I» [ЕСУМ, т. 4, 249], у статті міститься покликання на словник Е. Клейна (Klein E. *A comprehensive etymological dictionary of the English language*. – Amsterdam etc., 1966. – V. 1. – P. 141). У світлі цього останнього покликання стає ясно, чому Анну тут названо принцесою: титул дочок російських царів англійською передається як *princess*, але українською належним позначенням мало бути *велика князівна*.

Висновки. Отже, встановлення семантичних різновидів твірних щодо епонімів пропріативів, а також продуктивності в цьому плані різних тематико-ідеографічних розрядів онімів має істотне значення для вивчення епонімії. Не

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Єрмоленко С. С., Остапенко М. П.

[Єрмоленко С. С., Остапенко М. П.], antonyuk.solomiya@gmail.com, mari_ost@ukr.net
Тематико-ідеографічний аспект опису та аналізу епонімії [Тематико-ідеографический аспект описания и анализа эпонимии] (Українською / На укр. яз)

всі типи пропріативів є продуктивними однаковою мірою. Так, антропоніми, топоніми та теоніми є найпродуктивнішими тематичними групами онімів. Крім того, необхідною дослідною процедурою у розподілі твірних онімів між тематико-ідеографічними класами є критика джерел, у яких висвітлюється етимологія та історія відповідних епонімів.

Література:

1. Єрмоленко, С. С. «Лінгвістичний опис епонімії: параметри й проблеми.» *Мовознавство* 4 (2018): 10-27.
2. Ковальчук, О. П. «Структурно-семантичні особливості епонімів англійської та української мов.» (Дис. канд. філ. наук, Дрогобич, 2019), 188.
3. Подольская, Н. В. *Словарь русской ономастической терминологии* (Москва, Наука, 1978), 200.
4. Отин, Е. С. *Словарь коннотативных собственных имен* (Донецк, ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2004), 412.
5. Горчинський, М. М. *Структура онімного простору української мови: монографія* (Хмельницький, Авіст, 2008), 550.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

6. *Етимологічний словник української мови: у 7 т., укл.: П. В. Болдирев та ін; редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін.* (Київ, Наукова думка, 1972-2012).
7. *Словник іношомовних слів*, за ред. О. С. Мельничука (Київ, Головна Редакція Української Радянської Енциклопедії, 1985), 966.
8. Dauzat, A. *Dictionnaire étymologie de la langue française* (Paris, Larousse, 1938), 762.
9. *Dictionary by Merriam-Webster*, <https://www.merriam-webster.com/>
10. *Online Etymology Dictionary*, <https://www.etymonline.com/>.
11. *Oxford English dictionary on CD-ROM* (v. 4.0) (Oxford, 2009).
12. Partridge, E. *Origins: An Etymological Dictionary of Modern English. Front Cover* (Routledge, 1966), 972, https://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/An_Etymological_Dictionary_of_Modern_English.pdf
13. Salmon, M. A., Marren P.&B. Harley. «The Swallowtail – Papiliomachaon Linnaeus.» *The Aurelian legacy: British butterflies and their collectors* (University of California Press, 2000): 252-254.
14. *Systema Periodicum*, <https://www.ptable.com/?lang=la>

Умовні скорочення:

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови

СІС – Словник іношомовних слів

EDME – An Etymological Dictionary of Modern English

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Yermolenko S. S., Ostapenko M. P.

[Yermolenko S. S., Ostapenko M. P.], antonyuk.solomiya@gmail.com, mari_ost@ukr.net,

Thematic-ideographic Aspect of Description and Analysis of Eponymy [Tematy' ko-ideografichny'j aspekt opy'su ta analizu eponimiyi] (in Ukrainian)

OED – Oxford English dictionary

Etym – Online Etymology Dictionary

DÉLF – Dictionnaire étymologie de la langue française

MW – Dictionary by Merriam-Webster

SP – Systema Periodicum

Referenses:

1. Yermolenko, S. S. «Lingvistychnyj opys eponimii': parametry i problemy. [= Linguistic description of eponymy: parameters and problems].» *Movoznavstvo* 4 (2018): 10-27. (In Ukr.).
2. Koval'chuk, O. P. «Strukturno-semantychni osoblyvosti eponimiv anglijs'koi' ta ukrai'ns'koi' mov [= Structural and semantic features of English and Ukrainian eponyms–Qualifying scientific work].» (Dys. kand. fil. nauk, Drohobych, 2019), 188 (In Ukr.).
3. Podol'skaja, N. V. *Slovar' russkoj onomasticheskoj terminologii* [= *Dictionary of Russian onomastic terminology*] (Moscow, Nauka, 1978), 200 (In Rus.).
4. Otin, E. S. *Slovar' konnotativnyh sobstvennyh imen* [= *Dictionary of connotative proper names*] (Doneck, OOO «Jugo-Vostok, Ltd», 2004), 412 (In Rus.).
5. Torchyns'kyj, M. M. *Struktura onimnogo prostoru ukrai'ns'koi' movy: monografija* [= *Structure of the onymic space of the Ukrainian language*] (Hmel'nyč'kyj, Avist, 2008), 550 (In Ukr.).
6. *Etymologichnyj slovnyk ukrai'ns'koi' movy: u 7 t.* [= *Etymological dictionary of Ukrainian language*], ukl.: R. V. Boldyrjev ta in; redkol.: O. S. Mel'nychuk (gol. red.) ta in (Kyiv, Naukova dumka, 1972-2012) (In Ukr.).
7. *Slovník inšomovnyh slov* [= *Dictionary of foreign words*], za red. O. S. Mel'nychuka (Kyiv, Golovna Redakcija Ukrai'ns'koi' Radjans'koi' Encyklopedii', 1985), 966 (In Ukr.).
8. Dauzat, A. *Dictionnaire étymologie de la langue française* (Paris, Larousse, 1938), 762.
9. *Dictionary by Merriam-Webster*, <https://www.merriam-webster.com/>
10. *Online Etymology Dictionary*, <https://www.etymonline.com/>.
11. *Oxford English dictionary on CD-ROM* (v. 4.0) (Oxford, 2009).
12. Partridge, E. *Origins: An Etymological Dictionary of Modern English*. Front Cover (Routledge, 1966), 972, mode:https://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/An_Etymological_Dictionary_of_Modern_English.pdf.
13. Salmon, M. A., Marren P. & B. Harley. «The Swallowtail – Papiliomachaon Linnaeus.» *The Aurelian legacy: British butterflies and their collectors* (University of California Press, 2000): 252-254.
14. *Systema Periodicum*, <https://www.ptable.com/?lang=la>

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Єрмоленко С. С., Остапенко М. П.

[Єрмоленко С. С., Остапенко М. П.], antonyuk.solomiya@gmail.com, mari_ost@ukr.net

Тематико-ідеографічний аспект опису та аналізу епонімії [Тематико-идеографический аспект описания и анализа эпонимии] (Українською / На укр. яз)